

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI JOQARI BILIMLENDIRIW, ILIM HÁM
INNOVACIYA MINISTRLIGI**

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI VETERINARIYA HÁM
SHARWASHÍLIQTÍ RAWAJLANDÍRÍW KOMITETI**

**SAMARQAND MÁMLEKETLIK VETERINARIYA MEDICINASI,
SHARWASHÍLIQ HÁM BIOTEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI
NÓKIS FILIALI**

**“ARALBOYÍ AYMAĞÍNDÁ SHARWASHÍLIQTA INNOVACION
TEXNOLOGIYALAR HÁM RAWAJLANDÍRÍWDÍN KELESHEGI”
atamasındağı Respublikalıq ilimiy-ámeliy konferenciya materiyalları
TOPLAMÍ
25-aprel 2025-jıl**

**“OROL BO‘YI HUDUDIDA CHORVACHILIKDA INNOVATSION
TEXNOLOGIYALAR VA RIVOJLANTIRISHNING ISTIQBOLLARI”
mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari
TO‘PLAMI
25-aprel 2025-yil**

**СБОРНИК материалов
Республиканской научно-практической конференции
“ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ
ЖИВОТНОВОДСТВА В ПРИАРАЛЬЕ”
25 апреля, 2025 г**

NÓKIS-2025

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI JOQARI BILIMLENDIRIW, ILIM HÁM
INNOVACIYA MINISTRLIGI**

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI VETERINARIYA HÁM SHARWASHÍLIQTÍ
RAWAJLANDÍRÍW KOMITETI**

**SAMARQAND MÁMLEKETLIK VETERINARIYA MEDICINASÍ,
SHARWASHÍLIQ HÁM BIOTEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI
NÓKIS FILIALI**

**“ARALBOYÍ AYMAGÍNDÁ SHARWASHÍLIQTA INNOVACION
TEXNOLOGIYALAR HÁM RAWAJLANDÍRÍWDÍŇ KELESHEGI”
atamasındağı Respublikalıq ilimiy-ámeliy konferenciya materiyalları
TOPLAMÍ
25-aprel 2025-jıl**

**“OROL BO‘YI HUDUDIDA CHORVACHILIKDA INNOVATSION
TEXNOLOGIYALAR VA RIVOJLANTIRISHNING ISTIQBOLLARI”
mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari
TO‘PLAMI
25-aprel 2025-yil**

**СБОРНИК материалов
Республиканской научно-практической конференции
“ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ
ЖИВОТНОВОДСТВА В ПРИАРАЛЬЕ”
25 апреля, 2025 г**

NÓKIS-2025

5. Mirziyoyev Sh.M. Insonparvarlik, ezgulik va bunyodkorlik –milliy g'oyamizning poydevoridir. Toshkent, "tasvir" nashriy uyi, 2021 yil .-36 bet

JANUBIY OROLBO'YI ALEYRODIDAE OILASI OQQANOTLILARINING BIOEKOLOGIK HUSUSIYATLARI

G.S.Serjanova

Nukus davlat pedagogika instituti

T.I.Juginisov

Qoraqalpoq davlat universiteti

Annotaciya: Aleyrodidae oilasi oqqanotlilari eng ko'p uchraydigan hasharotlar bo'lib, jahonning ko'plab mintaqalarida va turli iqlim sharoitlarida tarqalgan. Ular tropik va subtropik mintaqalarda shuningdek biz yashab turgan janubiy Orolbo'yi hududlarida ham keng tarqalgan. Ularning tabiatda har xil turlari mavjud. Oqqanotlilar issiqsevar hasharotlar. Oxirgi yillarda sayoramizda iqlim o'zgarishi, global isish natijasida oqqanotlilarning ko'payishiga olib kelmoqda. Ushbu oilaga kiruvchi hasharotlar o'simliklar uchun zararli bo'lib, ularning turli biologik va ekologik xususiyatlari shu nuqtay nazardan yashash muhiti, o'sish davridagi adaptatsiyalari hozirgi kunning muhim tadqiqot mavzusi hisoblanadi.

Kalit so'zlar: o'simlik, zararkunandalar, oqqanotlar, issiqsevar, so'ruvchi, issiqxona

Bugungi kunda dunyoviy sivilizatsiyaning o'zgarishi, albatta hozirgi vaqtda global muammolarni keltirib chiqarmasdan qolmadi. Bunda, asosan iqlim holatlarida issiqlikning ortishi, havo siklonlarining fasllarga oid bo'lmashligi tabiiy muhitning jiddiy o'zgarishlariga olib keldi. Bu holatlar issiqsevar hasharotlar olami hisoblangan, oqqanotlilar (Aleyrodidae) oilasi vakillarining ko'payishiga, ularning tabiiy ekotizim va antropogen-transformasiyalangan hududlarda o'simliklar florasiga salbiy holatlarning kelib chiqishiga, shuningdek, antropogen omillar tufayli yangi hududlarning shakllanishi oqibatida invaziv turlarining ko'payishi, moslashishi entomofauna olamida kengdan o'zgarishlar yuz berdi.

Oqqanotlilar (Aleyrodidae) oilasi vakillari tengqanotlilar turkumiga mansub hasharotlar toifasiga kirib, bugungi kunda 1550 turga yaqini fanimizda hisobga olingan. Turlarni bir-biridan ajratishda ularning morfologik jihati katta ahamiyatga ega. Asosan, Oqqanotlilar (Aleyrodidae) oilasi vakillari o'simliklarga shu nuqtay nazardan qishloq xojalik ekinlariga katta zarar yetkazadigan hasharotlar bo'lib, ko'rinishi jihatdan oq rangli yoki sariq rangli bolib keladi. Ular odatda o'simliklarning barglari bilan oziqlanib, ularga zarar yetkazadi.

Oqqanotlilar (Aleyrodidae) oilasi vakillari issiqlik sevar hasharotlar hisoblanib, shu nuqtay nazardan zararkunanda shimoliy hududlarda kamdan-kam uchrab, janub aholisi uchun uzoq vaqtlardan beri malum hasharot hisoblanadi. U boshqa hududlarga o'simliklar va ko'chatlar orqali tarqaladi. Bugungi kunda oqqanotlilarning (Aleyrodidae) issiqxonalarda uchraydigan turlari issiqxona

ekinlari, asosan, pomidor (*Solanum*), bodring (*Cucumis*), baklajan (*Solanum*) va boshqa ekinlariga (1-rasm) shuningdek, gullovchi osimliklariga ham katta zarar yetkazishi kuzatilmoqda. Ko'pchilik vaqtlari oqqanotlilar (*Aleyrodidae*) oilasi vakillari uy o'simliklarida ham uchrashi qayd etilgan, shu sabab zararkunandani ko'chadan sotib olingan gullar bilan uyga olib kelinishi, shunundek, issiqxonalardan to'g'ri foydalanmaslik oqibatidan aholi xonadonlari agrotsenoz dalalariga keng tarqalishi, zarari ko'plab aniqlangan.

1-rasm

Oqqanotlilar bilan zararlangan pomidor barglari

Umuman olganda keyingi vaqtlari oqqanotlilar (*Aleyrodidae*) oilasi vakillari global issiqlik hararotining kótarilishi va antropogen omillar tufayli bizning hududlarimizda kengdan tarqalib, zararkunandalik xususiyatlari sezilarli darajada kuzatilmoqda. Bu esa, oziq-ovqat sohasida va ijtimoiy jihatdan aholimiz salohiyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi hammamizga ma'lum. Shu nuqtai nazardan quruqlik zararkunandalari hisoblangan oqqanotlilar (*Aleyrodidae*) oilasi vakillarining bioekologik rivojlanishi, taksonomik birligini aniqlash, tarqalish monitoringini kuzatish hamda zararkunanda hasharotlarga qarshi takomillashtirilgan kurashning profilaktik chora-tadbirlarini ishlab chiqish muhim hisoblanadi.

Janubiy Orolbo'yi *Aleyrodidae* oilasi hasharotlarining bioekologik xususiyatlari, ularning osimliklar bilan ozaro munosabatlarida oziga xos ekosistemani tashkil etishda muhim rol oynaydi. Oqqanotlilar *Aleyrodidae*

hasarotlarining hayot davri va har xil ekologik omillar ularning biologik ahamiyatini belgilaydi. Shu boisdan, Aleyrodidae oilasiga kiruvchi hasharotlarning biologiyasi va ekologik xususiyatlari haqidagi tadqiqotlar amaliy qadamlarni taminlashda yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Захидов Ф.М. Белокрылка в Узбекистане // Ж. Защита и карантин растений, Санк-Петербург-Пушкин.-2001.-№1. – С. 3-18 5
2. Mamatov K., Boyjigitov F va boshq. Issiqxonada yetishtiriladigan sabzavot ekinlarini zararli organizmlardan himoya qilish (Tavsiyanoma) Toshkent-2019 y.-B.1-35.

QORAQALPOQ SUR QORAKO‘L QO‘YLARIDA EKSTER‘ER KO‘RSATKICHLARINING AVLODLAR ORALIG‘IDAGI O‘ZGARUVCHANLIK XUSUSIYATLARI

A.A.Urimbetov

*Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalari
universiteti Nukus filiali*

Annotatsiya. Maqolada sur zotli qo‘zilarning eksterer ko‘rsatkichlarining turli etologik tiplarga mansub ota-onalarni tanlashga bog‘liq ravishda o‘zgarishini o‘rganishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlar natijalari ko‘rib chiqilgan. O‘tkazilgan kuzatuvlar hayvonlarning rivojlanish dinamikasi xususiyatlarini aniqlash, shuningdek, ularning tashqi xususiyatlariga genetik omillarning ta‘sirini baholash imkonini beradi. Olingan ma‘lumotlar seleksiya ishlari uchun amaliy ahamiyatga ega bo‘lib, avlodning mahsuldorligini oshirish va tashqi xususiyatlarini yaxshilash maqsadida ishlab chiqaruvchilarni tanlash usullarini optimallashtirish imkonini beradi.

Kalit so‘zlar. Qorako‘l qo‘ylari, qo‘zilari, rang, eksterer o‘lchamlari, dinamika, yosh davrlari, o‘zgaruvchanlik, etologik tip.

Mavzuning dolzarbligi. O‘zbekistonning eng shimoliy qorako‘lchilik hududi hisoblangan Qoraqalpog‘iston respublikasi kontinental keskin tabiiy – iqlim va yaylov – ozuqa sharoitlari bilan xarakterlanadi. Ushbu omillar ta‘sirida hududda qo‘ylarning o‘ziga xos populyatsiyasi shakllangan. Ta‘kidlash lozimki, hududning og‘ir sharoitida qorako‘l qo‘ylarining, xususan an‘anaviy qoraqalpoq sur qorako‘l qo‘ylarining mahsuldorlik xususiyatlarini oshirish dolzarb muammolar qatoriga kiradi.

Qoraqalpoq sur qo‘ylarining mahsuldorligini aniqlashda tirik vazn ko‘rsatkichi bilan bir qatorda ularning eksterer ko‘rsatkichlari va ularning yosh dinamikasiga ta‘sir qiluvchi omillarni o‘rganish muhim hisoblanadi. Ushbu yo‘nalishda R. U. Turganbayev (2012) va A. A. Urimbetov (2020) tomonidan janubiy Qoraqalpog‘iston sharoitida, A. X. Xatamov (2021) tomonidan Nurota